

tekst en kaart Michiel Hegener, foto's Guy Ackermans, Michiel Hegener en Ruud Knol

Stappen voor een natuurcorridor naar de IJssel

Het regenwater van de Veluwe bezuiden de A1 stroomt via tientallen beekjes en loopjes naar de IJssel: soms eerst door een PVC-pijp onder het Apeldoorns Kanaal door en dan door kille agrarische gebieden maar ook door en langs een verrassend groot aantal landgoederen en herstelde kwelzones. De Empese en Tondense Heide is daar een voorbeeld van. Uiteraard werd het gebied ooit gedraineerd voor de omliggende landbouw, maar dat is een aantal jaren geleden ongedaan gemaakt (zie *Nieuwe Veluwe 4*, december 2013). Nu is het gebied een eiland van natte natuur halverwege de IJssel en het Centraal Veluws Natuurgebied (CVN). Er zijn al meer van die natte, natuurlijke gebiedjes tussen de rivier en het CVN en er zouden er nog meer moeten komen voor een echte ecologische verbinding.

Robert Ketelaar, landschapsecoloog bij Natuurmonumenten, was nauw betrokken bij het herstel van de Empese en Tondense Heide (260 hectare) en van het Soerense Broek (49 hectare). Hoezeer hij ook bepleit om het CVN en de IJssel ecologisch met elkaar te verbinden, het behoud van een groot deel van het cultuurland is voor hem een uitgangspunt. 'Je moet volgens mij het landschap zoals het is respecteren. Een corridor van twee hekken met

De Velperwaarden liggen nog geen twee kilometer van het Centraal Veluws Natuurgebied.

twee kilometer natuur ertussen zou ik verschrikkelijk vinden.' Evenmin is hij ervoor om het landschap langs de IJssel helemaal te laten verwilderen, zoals in de Gelderse Poort is gedaan met de uiterwaarden van de Rijn. Wat dan wel? Herstel van kwelzones en broekland van weleer kwam al aan de orde. Vraag is daarbij wel hoever je terug gaat, want vijfhonderd jaar geleden was dat allemaal broekbos. Ga honderdvijftig jaar terug, en je komt terecht bij een nat, overwegend open landschap. Een tweede mogelijkheid is om al die beken vol schoon Veluws water niet met een tuit in de IJssel te laten eindigen, zoals nu gebeurt, maar met een moerasdelta. Benut het schone Veluwe water zoveel mogelijk, is het breed gedragen idee. Verhoog vlak voor de IJssel de bedding, plaats desnoods een stuwtje en de nieuwe natuur is bijna klaar.

Bever en kwabaal

Op één plek is dat al gedaan: in de Velperwaarden, betaald uit het LIFE-budget van de Europese Unie. Afgelopen winter waren daar graafmachines in de weer om de Hank, het laatste stuk van de Velperbeek en tevens de afvoergoot van het regenwater uit Velp, flink te verbreden en te omzomen met natuurherstel. We staan op de fietsbrug over de Hank met zicht op boerderij De Steenwaard. Ketelaar loert per verrekijker naar het water onder ons. Een school visjes van een centimeter of acht identificeert hij als 'waarschijnlijk jonge kopvoorns'. Zeker is dat de Hank door die verbreding minder snel stroomt dan voor de ingrepen, en dat jonge vissen dat veel prettiger vinden dan de sterke stroming van de IJssel waar hun ouders een voorkeur voor hebben. Die komen wel naar rustig water zoals hier om te paaien. De zeldzame kwabaal, een kabeljauwachtige zoetwatervis van bijna een meter, komt hier hopelijk ook. En de bever is er al. Vijftig meter van de brug heeft hij dagburchten in het struweel op de oude winterdijk. En de ijsvogel. En de kleine plevier, die hier al broedde. Aan de vele reigers die in het water staan, ziet Ketelaar dat er veel vis moet zitten.

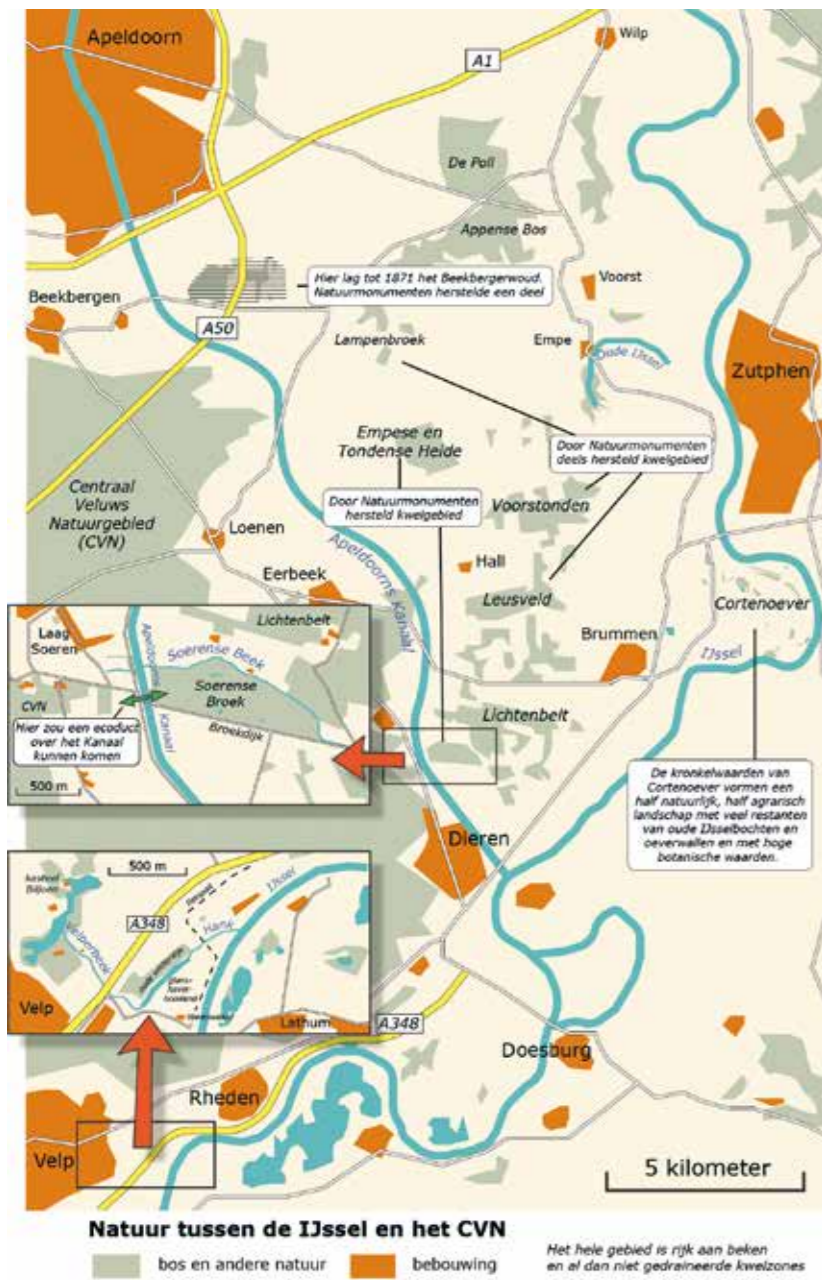

Blauwe knoop met een bruin blauwtje.

Als we teruglopen naar De Steenwaard zien we een oeverloper en een witte kwikstaart. We komen langs een stuk grasland, althans dat lijkt het. Ketelaar: 'Dat wordt glanshaverhooiland, een ouderwets bloemrijke IJsselweide met karwijvarkenskervel, knoopkruid, veldgerst, margriet, brede ereprijs en ruige weegbree. Door intensivering zijn er veel glanshaverhooilanden verloren gegaan. Hier proberen we ze te herstellen. We hadden het kunnen laten begrazen, met een hek eromheen, zoals op veel andere plekken langs de IJssel. Door hier te maaien en doordat we geen hekken nodig hebben voegen we kwaliteit toe.' Als de IJssel hoog staat stroomt de nieuwe Hank vol met relatief schoon water uit de Velperbeek en wordt er slib afgezet op de oevers, wat de vegetatie ten goede komt, vooral van eenjarige planten aan het eind van het jaar. En als de Hank net veel water moet afvoeren bij een hoge IJsselstand, loopt het water over de weiden over het fietspad (waarvan het tracé speciaal voor dit doel een halve meter werd verlaagd) naar de IJssel die daar pal naast ligt.

Natureilanden

De Velperwaarden liggen nog geen twee kilometer van het Centraal Veluws Natuurgebied

Robert Ketelaar van Natuurmonumenten op de Soerense Broek bij een berenklaauw. Hij geeft aan hoe hoog de plant zou zijn als de bemeste bovengrond niet was afgevoerd.

(CVN), dus de ecologische aansluiting is met beperkte middelen goed te realiseren. Ertussen ligt de vierbaans A348, maar dat is eigenlijk alleen een probleem voor het grootwild. Ondernemende hazen, egels en vossen kunnen er onderdoor (bij de aansluiting met de N785). Voor alles wat vliegt en voor de flora is die weg ook geen groot obstakel. Meer naar het noordoosten ligt dat anders. Van Eerbeek naar de IJssel is het tien kilometer, van Beekbergen zestien. Mooie stukken natuur zijn daartussen gerealiseerd, maar rondom liggen groene woestijnen van raagrass en snijmais, onderbroken met stallen vol dieren die nooit buiten komen. De oplossing is voorlopig om meer natuureilanden te maken, bijvoorbeeld waar een boer stopt, of om bestaande natuur op te waarderen. En dan kom je bij peilverhoging: maak het land nat, dan gebeurt er

wat. Maar daarmee kom je in een conflictzone, want de boeren rond de natuur willen dat meestal niet. Dirk-Siert Schoonman, bestuurslid van Waterschap Vallei en Veluwe met in zijn portefeuille onder meer watersysteem landelijk gebied en biodiversiteit heeft niet zomaar een antwoord op de vraag wie het laatste woord heeft bij het bepalen van het grondwaterpeil. Dat waren altijd de boeren. Maar nu er zoveel roep is om meer biodiversiteit en natuurherstel zou je denken dat niet zij maar de natuurbeschermers op veel plaatsen het peil mogen bepalen. Toch? Schoonman: 'Hoe je het watersysteem regelt ligt per plek vast in een peilbesluit. Als je wil vernatten zijn er nieuwe wensen. Dan ga je een gebiedsproces in. Dus dat je in overleg met andere belanghebbenden gaat bepalen: wat is er mogelijk om het peil te verhogen?' Maar wie heeft daarbij het laatste woord? Schoonman: 'Dat is aan het gebiedsproces zelf. Daar waar knelpunten ontstaan probeer je oplossingen te vinden. En als je die niet vindt, val je terug op eerder gemaakte besluiten.' Mmm. Klinkt niet best voor de natuur. Als de boeren roepen: 'dat peil gaat niet omhoog' is er dus geen oplossing en blijft het oude peil dus gehandhaafd. Precies wat de boeren willen. Er zijn lichtpunten. Schoonman noemt kavelruil: de beoogde natuur gaat naar de laagste delen, de landbouw naar de hoogste. De driehoek IJssel-CVN-A1 is rijk aan dekzandruggen dus op veel plaatsen is dit inderdaad een optie. Een andere is indijking: maak van de natuur een omgekeerde polder met een dijkje rondom waarbinnen het water wat hoger mag staan.

Een uitgestrekt voorbeeld is het Barger-Oosterveen in Drenthe, maar het is ook gedaan met een deel van de Empese en Tondense Heide. Naast de dijk moet wel een sloot komen, want het water kwelt natuurlijk onder de dijk door. En dan het ei van Columbus. Schoonman: 'Een alternatief voor het verhogen van het peil is het verlagen van de bodem en met dat materiaal knelpunten verhogen.' Het verlagen van een nieuw natuurgebied komt veel voor, want vaak is het wenselijk om van de bemeste bovenlaag een paar decimeter af te voeren. Dat is gedaan voor het nieuwe natuurgebied Binnenveldse Hooilanden (300 hectare) in wording in het Binnenveld bij Wageningen en Bennekom. Schoonman: 'Het Waterschap zei: het is onmogelijk om te vernatten zonder dat er knelpunten ontstaan. En na afgraving ontstaat daar nu een mooi natuurgebied, met tevredenheid van de stad, Staatsbosbeheer en een agrarische natuurcoöperatie. Het is logisch, maar het is wel een forse ingreep. Kavelruil is aantrekkelijker. Het ligt helemaal aan de opbouw van een gebied.'

Veluws broekland

Ketelaar parkeert zijn auto ten oosten van Laag-Soeren, halverwege de Broekdijk die rond 1850 werd aangelegd om het Soerense Broek te ontsluiten. Tot die tijd was het een moeras. Volgens een kaart uit 1865 lagen er toen inmiddels haaks op de Broekdijk twintig sloten die het water afvoerden: naar de Soerense Beek aan de noordzijde van de dijk en aan de zuidkant naar het Apeldoorns Kanaal. Weg natuur! Ketelaar stond aan de wieg van de nieuwe natuur aan de noordkant, die in 2014 werd aangelegd. Dat begon met het afgraven van 20 centimeter bovenlaag waarna het weidegebied, al sinds 2002 in beheer bij Natuurmonumenten, er vreselijk uitzag. In het *Soerens Belang* schreef Karin Oterman: 'Wie in de buurt van Laag-Soeren over de Broekdijk fietst, ontmoart een drassig maanlandschap ter hoogte van het Soerense Broek. 'Herstel bloemrijke hooilanden', meldt een informatiebordje. Wat is hier aan de hand, heb je graafmachines nodig om natuur te creëren?' Vijf jaar later is het beeld beter. We stappen het gebied in en Ketelaar wijst om te beginnen op het natuurlijk reliëf: door consequent 20 centimeter af te graven bleef dat ongewijzigd. En ja, de grond die eraf kwam werd gestort op boerenland in de omgeving. In het afgegraven deel gingen uiteraard alle sloten dicht, daardoor is het al natter dan vroeger. Ketelaar: 'Aan de

Zodra de boeren weg zijn, kan het Soerense Broek weer echt broekland worden.

westkant beginnen twee slenken van een halve tot een meter dieper dan de rest, daarin welt kwelwater op als het niet te droog is.' We lopen 500 meter naar het noorden tot aan de Soerense Beek. Die stroomt vrolijk, een centimeter of dertig diep en omgeven door watermunt, leverkruid en distel. Ketelaar: 'Hij zit helemaal vol met weidebeekjuffers. Die kunnen niet tegen stilstaand water, de afgelopen twee droge zomers heeft hier vermoedelijk steeds water gestaan.'

Positief en negatief

In het nieuwe natuurgebied gebeurt intussen van alles. Negatief: overal staan kleine berken en elzen, bij nietsdoen is het spoedig een dicht bos zonder licht op de bodem. Daarom wordt er flink gemaaid. De hertenpopulatie zou natuurlijk ook goed helpen, maar dat mag hier niet. Positief is de kleinere flora. Ketelaar, die hier al een jaar niet geweest is: 'Kijk! Klokjesgentiaan!' Hij gaat op de knieën en ziet dan ook dwergvlas en zonnedauw. 'Dit is een vegetatiegemeenschap, bekend als het dwergbiezenverbond. Die plantjes zoeken elkaar op.' Draadgentiaan en borstelbies horen er ook bij, al zien we die even niet staan. Maar wel blauwe knoop. Ketelaar wordt bijna lyrisch. Blauwe zegge, ook een soort van het blauwgrasland – waarvan in Nederland nog maar enkele tientallen hectaren bestaan – begint hier en daar te komen. En dan nog struik- en dophei, eveneens indicatoren van een arme bodem. Een berenklaauw is maar tien centimeter, hoger worden ze hier niet. En dan is er nog de bodem: geen zand maar

Karweivarkenskervel.

Bloeiende dopheide. Een indicator van en arme bodem.

zanderig/lemig. Je voelt het meteen als je een handje ervan pakt. Het opkwellende water – nu niet, maar in natte tijden – nam ijzer mee en aan de oppervlakte ligt hier en daar rood zand, rood van de roest. 'Heel gunstig', zegt Ketelaar. 'Dat ijzer bindt wat er nog aan fosfaat in de bodem zit. En van de stikstofdepositie heb je in dit gebied minder last. Die is er wel – en net als op de zandige Veluwe verdwijnen mineralen door de stikstofverzuring – alleen worden hier nieuwe aangevoerd door kwelwater.' Prachtig allemaal. Dit is ook Veluwe maar dan anders dan het cliché van hei-bos-stuifzand. Alleen... het zou natter moeten. De beek ligt diep, bijna een meter. 'Want de hele omgeving wordt gedraineerd voor de landbouw', zegt Ketelaar. Hij zou ervoor zijn de bedding te verhogen, zodat het waterpeil in het natuurgebied met een halve meter stijgt. Maar ja, de boeren. Aan de overkant van de beek groeit snijmaïs rond een melkveeboerderij. Ketelaar: 'We vernachelen hier ons landschap met EU-subsidie en het grootste deel van onze melk

gaat als melkpoeder naar China. Op een plek als deze moet je naar een agrarisch systeem dat rekening houdt met de natte omstandigheden.'

Herten over de IJssel

Zodra de boeren hier weg zijn, kan het Soerense Broek weer echt broekland worden en als start dienen van een natuurcorridor van het CVN naar de IJssel. Schoonman is gematigd positief over de mogelijkheden om boeren en natuurbeschermers op één lijn te brengen. 'Ligt het primaat nog steeds bij de agrarische sector? Ik denk dat de belangen steeds meer gelijk op gaan. Boeren hebben de afgelopen decennia heel veel gedacht vanuit wateroverlast: ik moet zo snel mogelijk mijn land op kunnen komen. Maar de afgelopen twee jaar hebben we veel droogte gekend. Het belang om water vast te houden en zorgen dat je de droge periodes overleeft is steeds meer van de voorgrond gekomen. En dat maakt dat we er anders naar gaan kijken.' Ketelaar heeft meer goed nieuws. Je zou

denken dat het Apeldoorns Kanaal en de weg erlangs een grote barrière vormen voor de Veluwe fauna. Maar als een eventueel ecoduct over het kanaal en de weg ter sprake komt – bij de westpunt van het Soerense Broek bijvoorbeeld – zegt hij niet 'geweldig goed idee' maar 'lastig'. Want bijna alle diersoorten komen ook zonder ecoduct over het kanaal en de weg, zeker als ze aan de overkant natuur vinden zoals het Soerense Broek en dan verder kunnen naar de IJssel. Ketelaar: 'Rond het CVN staat een wildkerend hek, maar ergens bij Beekbergen zat een gat. Een paar jaar geleden zijn een stuk of zes edelherten daar door gelopen. Ze zijn het kanaal overgezwommen of 's nachts via een brug gegaan, ze zijn de IJssel over gezwommen, hebben een tijdje op landgoed Hackfort in de Achterhoek gezeten en zijn weer terug gezwommen. Nu leven er tussen IJssel, CVN en A1 een stuk of twintig herten, op de Empese en Tondense Heide komen ze ook. Natuurlijk helpen natuurbruggen, maar het wild kan hier ook zonder.'